

Izvorni znanstveni članak

UDK 268:373.51] (497.13-37 Zagreb)
373.51:268] (497.13-37 Zagreb)

MARKO PRANJIĆ

Vjeronaučni program za srednje škole

Rezultati istraživanja srednjoškolskih ravnatelja
i vjeroučitelja grada Zagreba i okolice

1. Nakon što je prestala postojati Jugoslavija kao zajednička država više naroda raspala se i Biskupska konferencija Jugoslavije. Na njeno mjesto doći će najmanje tri nove biskupske konferencije: jedna će pokrivati hrvatsko govorno područje (Republika Hrvatska i Republika Bosna i Hercegovina), druga za Republiku Sloveniju, a treća će najvjerojatnije biti smještena na području ističnog dijela bivše Jugoslavije (Srbija, Crna Gora i Makedonija).
2. Ustanovljene su i druge komisije zadužene za školski vjeronauk: jedna za predškolski odgoj, kojoj je koordinator dr. Alojzije Hobljaj, a druga za osnovne škole, kojoj predsjedava gosp. Josip Baričević.
3. Komisija se sastoji od tzv. "jezgre": dr. Marko Pranjić (koordinator), Dr. Tonči Trstenjak, mr. Ante Pavlović i vlč. Anto Jelić te konzultora: dr. Milan Šimunović, dr. Ivan Dugandžić, dr. Jakov Mamić, dr. Mirko Mataušić, mr. Ivan Grubišić, mr. s. Bernarda Krištić i vlč. Andrija Kopilović.
4. Program je ipak u svojoj biti najbliži onome austrijskih viših realnih škola sa specifičnostima za hrvatsko govorno područje. Ovaj put nismo imali vremena da stvaramo specifične srednjoškolske programe koji bi se prilagođavali određenim usmjerenjima - gimnazija, realna škola itd, nego smo se odlučili za jedinstveni srednjoškolski vjeronaučni program. U skoroj će se budućnosti možda tražiti nova rješenja, koja već sada imaju dostatnu motivaciju.
5. Program je usvojen "ad experimentum" na pet godina s indikacijom da treba razdvojiti katehetske od školsko-vjeronaučnih programa, a na osnovi i jednih i drugih pisat će se specifični udžbenici i priručnici. Zasad je preporučeno da se u osnovnim školama (od 1. do 8. razreda) rabe katehetski udžbenici "Kršćanske sadašnjosti" i Stanka Weissgerbera (za 7. i 8. razred), koji su pisani za župnu katehezu, a da drugi hrvatskim jezikom pisani "katekizmi" mogu služiti kao pomoćna literatura.
6. I drugim konfesijama je dana mogućnost da uđu u škole, što su neke od njih i iskoristile, npr. Pravoslavna crkva, Evangelička, Crkva Isusa Krista te Islamska i Židovska zajednica. Ministarstvo prosvjete Republike Hrvatske omogućilo je 2 sata tjedne nastave za vjeronauk prema mnoze vjerske zajednice ko-

Komisija za katehetski plan i program Katehetskog vijeća tadašnje Biskupske konferencije Jugoslavije¹ povjerila je skupini stručnjaka izradu vjeronaučnog plana i programa za srednje škole.² Za koordinatora je postavljen dr. Marko Pranjić.³ Program je bio načinjen u relativno kratkom vremenu uz konzultaciju germanskih, romanskih i anglosaksonskih srednjoškolskih vjeronaučnih programa.⁴ Nakon što je program usvojila Hrvatska biskupska konferencija 11. travnja 1991. godine⁵, a Ministarstvo prosvjete Republike Hrvatske ga potvrdilo i propisalo kao važeći za rimokatoličku konfesiju⁶, Katehetskom salezijanskom centru, kao znanstvenoistraživačkoj ustanovi⁷ koja se bavi sustavnim proučavanjem religijske pedagogije i kateheze, Hrvatska biskupska konferencija povjerila je pisanje udžbenika i priručnika za ovaj uzrast. Na tom projektu radi se veoma intenzivno. Već su napisana dva udžbenika, koja se trenutno nalaze u tisku, a do konca ove civilne godine projekt će, što se tiče udžbenika, biti potpuno završen.

Budući da je vjeronauk od početka školske godine 1991/1992. već u sklopu našega odgojno-obrazovnog sustava kao izborni školski predmet⁸, zanimali su nas i neki statistički podaci o njemu. Stoga je Katehetski

salezijanski centar proveo prvo, premda zbog ratne situacije dosta ograničeno, sociološko istraživanje u gradu Zagrebu i njegovoj široj okolini.⁹ Budući da ovo područje pokriva četvrtinu cjelokupne hrvatske populacije¹⁰, onda se i rezultati istraživanja mogu smatrati poprilično pouzdanim premda ne i do kraja reprezentativnim. Treba imati u vidu da okupator drži pod svojom kontrolom 1/4 hrvatskog teritorija na kojem zapravo još nema srednjoškolskog vjeronauka.¹¹ Dio tog teritorija naseljavaju i Srbi, kojima je - kao i drugim kršćanskim konfesijama - omogućen njima svojstven vjeronauk u sklopu odgojno-obrazovnog sustava Republike Hrvatske pa stoga ne bi ni mogli biti uvršteni u ovu anketu čak i da je pristup ovome hrvatskom teritoriju bio slobodan.

Uzme li se u obzir da je na području Republike Hrvatske donedavno bilo 196 srednjoškolskih centara, koji se po odluci novih školskih vlasti trebaju pretvoriti u 360 srednjih škola, te da je u njima oko 212.000 srednjoškolaca, na osnovi upitnika upućenog pojedinim dijecezanskim katehetskim uredima odnosno samim ordinarijima¹² sa velikom sigurnošću se može reći da je u školskoj godini 1991/1992. oko 20% hrvatske srednjoškolske mladeži prihvatilo vjeronauk kao izborni predmet.¹³ To je preko 40.000 mladića i djevojaka, što je zasigurno veći broj

- riste samo jedan sat. Vjeroučitelji su u pravima i dužnostima izjednačeni sa svim ostalim srednjoškolskim nastavnicima.
7. Nova demokratska vlast u Hrvatskoj priznala je Katehetskom salezijanskom centru status znanstvenoistraživačke organizacije za područje religijske pedagogije (22. 10. 1990) na osnovi visokokvalificiranog personala te objavljenih publikacija.
  8. Postoje kod nas tri kvalifikacije školskih predmeta: *obvezatni* (kojega svi upisuju i iz njega moraju polagati ispit), *izborni* (izabiru ga učenici uz suglasje roditelja na godinu dana, moraju ga potom redovito pohađati i iz njega polažu ispit) te *fakultativni* (ne mora se redovito pohađati niti je ispit obavezan).
  9. Istraživanju je prethodilo anketiranje nekih (27) ravnatelja srednjih škola grada Zagreba i okolice, a bilo je povjerenje prof. Željku Obadu i prof. Dušku Šojlevu. Anketiranje je poslužilo temeljitoj pripremi seminara namijenjenog ravnateljima i vjeroučiteljima te što kvalitetnijem formuliranju upitnika koji će ispuniti ove dvije skupine za vrijeme samog seminara.
  10. Zagreb i okolica broje preko 1.000.000 stanovnika, a cijela Republika Hrvatska oko 4.700.000. Treba imati u vidu i to da je tu koncentracija katoličkog življa najveća pa se sa sigurnošću može ustvrditi da Zagreb i okolica pokrivaju četvrtinu katoličke populacije Republike Hrvatske.
  11. Zbog okupatorskog rata koji su protiv Hrvatske povele Srbija, Crna Gora i tzv. Jugoslavenska armija te paravojske srpske formacije na području Republike Hrvatske, dvije hrvatske biskupije (Đakovo i Dubrovnik) nisu uopće uvodile srednjoškolski vjeronauk.
  12. Neke hrvatske biskupije odmah su formirale tzv. "povjerenstva" za školski vjeronauk dok su druge ta pitanja vezale uz svoje katehetske urede odnosno sam ordinarij si je zadržao ovo područje. "Povjerenstva" su ustanove savjetodavne naravi, a zadaća im je provjera kvalifikacijske spremne vjeroučitelja, svojevrsni nadzor nad provođenjem programa te drugi poslovi vezani uz školski vjeronauk.
  13. Popis vjeroučenika načinjen je na osnovi ankete što ju je prošle školske godine uputilo Ministarstvo prosvjete Republike Hrvatske svim osnovnim i srednjim školama. Posao je obavljen dosta brzo

pa je zbog toga imao i stano- vite propuste. Postotak vjero- učenika u mnogočemu je ovisio o načinu prezentiranja ove ankete. Tamo gdje je to bilo savjesnije provedeno i postotak je veći. Naredna škol- ska vjeronaučna godina, po sudu mnogih vjeroučitelja, morala bi biti mnogo plodnija.

14. Ne postoje statistički podaci o broju srednjoškolskih katehizanata, ali prema iskazu župnika, župnih pomoćnika i kateheta te budući da u cijelim biskupijama nije bilo srednjoškolske kateheze, ovaj broj vjeroučenika zacijelo znatno nadilazi broj srednjoškolskih katehizanata. Kao takav mogao bi biti idealna prilika da se premosti kriza pohađanja vjeronauka koja je bila zahvatila našu Crkvu, naimе njihovo veliko osipa- nje nakon primanja sakra- menta potvrde.
15. Seminar za srednjoškolske ravnatelje organizirali su Ka- tehetski salezijanski centar i Zavod za školstvo grada Zag- reba, a održan je 12. ožujka 1992. u dvorani "Školske knji- ge", Masarykova 28/III. Uvod- no predavanje pod naslovom "Program katoličkog vjerskog odgoja u srednjoj školi" održao je dr. Marko Pranjić, a koreferat "Metodičko-meto- dološke impostacije srednjo- školskog vjeronaučnog pro- grama" prof. dr. Nedjeljko Ku- jundžić. Svim sudionicima bili su unaprijed podijeljeni saže- tak predavanja, anketni listić te narudžbenica za "paket za školske knjižnice" (znanstve- na i stručna vjeronaučna lite- ratura te vjeronaučna didak- tička pomagala).
16. Upitnik je stvoren na osnovi 27 intervjua s ravnateljima što smo ih načinili prije sa- mog seminara. Ti intervjui bili su veoma indikativni. Već su se u njima pojavila pitanja naziva samog predmeta, nje- gova odnosa prema župnoj katehezi u kvantitativnom i pod kvalitativnom smislu, njegove ljestvice unutar škol- skog predmetnog fundusa (obvezatni, izborni, fakultativ- ni), njegove pozicije unutar satnice (među ostalim pred- metima, prvi ili posljednji sat, u sklopu druge smjene), nje- gova vrednovanja (ocjenjivati ili ne ocjenjivati odnosno ka- ko ocjenjivati), načina odvi- janja vjeronaučne nastave (da li kao i svaka druga ili stvoriti neke nove oblike koji bi bili primjereniji ovakvom "predmetu"; neformalni sas- tanci vjeroučitelja i vjero- učenika, posjeti vjerskim za- jednicama, participacija u vjerskim obredima itd.). Intervjui su otkrili i neke tren-

nego što ga je do sada pokrivala župna kateheza.¹⁴ Na taj način školski vjeronauk mogao bi biti jedna od mogućnosti da se dođe u dodir sa srednjoškolcima koji su nakon primljenog sakramenta potvrde prestali polaziti župnu katehezu, što je mnogim pastoralnim radnicima zadavalo nemale brige.

Poznavajući cjelokupnu situaciju, pokušali smo u ovim ratnim uvjetima načiniti ono što je bilo moguće: okupiti najbliže ravnatelje i vjeroučitelje na seminar¹⁵ o srednjoškolskom vjeronauku te im ponudili adekvatan upitnik da ga što savjesnije ispune.¹⁶

ANKETIRANJE SUDIONIKA I METODOLOŠKE NAPOMENE¹⁷

Koristeći susret ravnatelja i vjeroučitelja iz Zagreba i njegove okolice kao mjesta za komunikaciju i svestranu razmjenu mišljenja, Katehetski salezijanski centar proveo je, dakle, istraživanje stavova i mišljenja srednjoškolskih ravnatelja i vjeroučitelja o nekim pitanjima nastave vjeronauka.¹⁸

Istraživanje je obuhvatilo 87 ispitanika (ravnatelja, njihovih zamjenika, a u nekoliko slučajeva pedagoga škola), od kojih 52 iz grada Zagreba, a 35 iz zagrebačke šire regije.¹⁹ Vjeroučitelja²⁰ je pak bilo trideset i dvoje.

Dobiveni podaci ne mogu se uzeti kao posve sigurni te ih ne treba apsolutno uvažavati u provedbi nastave vjeronauka, jer oni, na jednoj strani, izražavaju subjektivne procjene, a na drugoj, uzorak je premalen za apsolutnu utemeljenost podataka.²¹ Međutim, kako su naši ispitanici i sami aktivni sudionici nastave vjeronauka, možemo pretpostaviti da su njihove procjene veoma bliske stvarnom stanju. Isto tako, sam tijek seminara, prethodni razgovori s ravnateljima i ineres nakon seminara, ukazuju na to da su ispitanici bili voljni iskreno odgovoriti na postavljena pitanja, o čemu svjedoči i logična konzistentnost dobivenih rezultata.

STATISTIČKI PODACI IZ PRIJAVA SUDIONIKA

Naručitelja ove pilot-ankete zanimalo je koliko srednjih škola u gradu Zagrebu a koliko onih u široj zagrebačkoj regiji ima već organiziran vjeronauk? Anketa je pokazala da od 52 predstavnika (što ravnatelja, što njihovih zamjenika) zagrebačkih srednjih škola 31 je rekao da se kod njih održava vjeronauk, dok je 21 ustvrdio da čekaju bolja vremena. Regija pak izgleda ovako: 20 da, a 15 ne. Kad se uzme sveukupno u postocima, onda u Zagrebu vjeronauk ima 58,6% srednjih škola, a u regiji 41,4%.²²

dove koji daju naslutiti da pojedinci koriste vjeronauk u političke svrhe (koristoljublje, vlastiti politički rejting); da nije dostatno imati mandat da bi se bilo dobar vjeroučitelj (pitanje njihove stručne, ljudske i duhovne kvalifikacije); pitanje opravdanosti tako hitnog ulaska vjeronauka u škole (bez adekvatnih udžbenika, priručnika, pomagala, dobro opskrbljenih prostora); pitanje statusa vjeroučitelja (radni odnos, nagrađivanje) pa sve do pritužbi na manjak kadrova, nepostojanje adekvatnih ustanova kojima bi se škole mogle obraćati u slučaju konflikata odnosno (zlo)upotrebe školskih prostora u posve religijske svrhe te pripisivanja vjeronauku čisto odgojne funkcije budući da su sve dosadašnje ustanove u tom smislu zakazale.

17. Na nekoliko narednih stranica služit ćemo se predloškom što ga je, kao vanjski suradnik Katehetskog salezijanskog centra, izradio prof. Željko Obad.
18. Opis problematike vjeronaučnih područja omogućen je kroz odgovor na određene upite odnosno podupite koje predočujemo u matičnom tekstu.
19. Ovdje navodimo mjesta odakle su došli i njihov broj: Bjelovar (4), Bedekovčina (1), Daruvar (2), Duga Resa (1), Grubišno Polje (1), Ivanec (1), Ivanić Grad (1), Jastrebarsko (1), Karlovac (5), Konjščina (1), Koprivnica (2), Krapina (1), Kutina (1), Varaždin (6), Virovitica (3), Vrbovec (1) i Zabok (3).
20. Seminar za vjeroučitelje održan je 13. lipnja 1992. u dvorani "Vijenac" Katoličkog bogoslovnog fakulteta sa znatno izmijenjenim predavanjem, koje je više imalo u vidu trenutnu situaciju vjeronauka u srednjim školama (navodeći tada poznate statističke podatke) a manje sam program, koji je bio dobro poznat vjeroučiteljima jer su po njemu radili već nekoliko mjeseci dok to nije bio slučaj kod ravnatelja.
21. Ovo istraživanje zamišljeno je kao pilot-istraživanje u svrhu prikupljanja prvih informacija na osnovi kojih će se onda formulirati kriteriji za serioznije istraživanje prošireno na cijelo područje Republike Hrvatske.
22. Jasno je da statistički podaci iskazuju stanje samo u srednjim školama kojih su predstavnici bili nazočni, a ne u cijelom gradu Zagrebu i cijeloj regiji.

23. Na prvi pogled može izgledati, sasvim suprotno od europske prakse, da je odaziv u metropoli veći nego u regiji. Pitanje se pojašnjava znatno većom prisutnošću rata u regiji nego u Zagrebu, što je zacijelo utjecalo i na organizaciju vjeronauka i na njegovo pohađanje.
24. Odnosi nisu idealni, ali nisu ni nepovoljni s obzirom na situaciju u kojoj je vjeronauk startao.
25. Ravnatelji smatraju da je veliki postotak nastavnika posve neinformiran o novom školskom predmetu, da postoje predrasude koje bi mogle štetiti i međuljudskim odnosima odnosno interdisciplinarnoj suradnji među pojedinih predmetnim nastavnicima. Zato pouzdanu informaciju smatraju preventivom bilo kakvoj dezinformaciji.
26. Program je, popraćen općim uputama, objavljen mjeseca lipnja prošle godine u časopisu kateheza XIII(1992), br. 2, str. 7-62. Podijeljen je na pojedina godišta: od prvog do četvrtog. Uvod u svako godišće (otisnut na rasteru) popraćen je s nekoliko markantnih ideja koje se tiču psihosomatskih karakteristika vjeroučenika, njihovih konkretnih problema, pitanja koja proistječu iz okruženja, kratke motivacije za odabir upravo tih sadržaja, indiciranja osnovnih i pojedinačnih ciljeva te pregleda prema naslovu za godišće zadanih tematskih cjelina uz metodičke upute. Navedena su i pomagala kao što su: film, dijamontaža i literatura.
27. Ima slučajeva da se zbog nedostatka vjeroučitelja nije uveo vjeronauk, nego nešto što mu je slično a za što je škola imala adekvatnu osobu, kao što je, primjerice, povijest religija, koju je predavao diplomirani profesor filozofije.
28. Neke su župne zajednice načinile tako da imaju jedan sat u školskim prostorima a drugi u župnim, ali tako da im se župni prizna kao da je održan u školi kako bi se nesmetano mogla obračunavati satnica vjeroučitelju.

Evo kako izgleda pohađanje vjeronauka u ispitivanom području. Od ukupno 20.975 učenika vjeronauk pohađa 6.209 učenika ili 29,6%. Od ukupno 11.502 učenika u Zagrebu vjeronauk pohađa 4.018 učenika ili 35%. Od ukupno 9.473 učenika u regiji, vjeronauk pohađa 2.191 učenik ili 23%.²³

Na osnovi ovdje iskazanih podataka može se utvrditi i koliki broj vjeroučenika dolazi na jednog vjeroučitelja. Zagreb ima 46 vjeroučitelja, dakle 250 učenika na jednog vjeroučitelja. Regija pak ima 25 vjeroučitelja, odnosno 379 vjeroučenika po vjeroučitelju. Na cijelom području je 71 vjeroučitelj ili 295 učenika po vjeroučitelju.²⁴

Činjenica da je brzo uvođenje vjeronauka kod nekih uz dobrodošlicu izazvalo i stanovito nesnalaženje proistječe iz zahtjeva ravnatelja da od Crkve zadužene i za ovo područje kompetentne osobe što hitnije dođu u pojedine centre odnosno škole, kako bi ne samo vjeroučitelji i vjeroučeni- ci, nego i cijeli nastavnički zbor²⁵ bio informiran iz prve ruke. Na pitanje: "Želite li takve susrete?" slijede odgovori:

ZAGREB

- odmah 19 škola
- kasnije 27 škola
- bez oznake 6 škola

REGIJA

- odmah 10 škola
- kasnije 20 škola
- bez oznake 5 škola

Ukupno:

- odmah 29 škola
- kasnije 47 škola
- bez oznake 11 škola

Budući da se s vjeronaukom krenulo prije nego što su bili pripremljeni udžbenici i priručnici, s tek dosta detaljno razrađenim programom,²⁶ zanimljiv je i odgovor ispitanika na pitanje: "U kojim se sve razredima održava vjeronauk u vašoj školi?" Odgovor je sljedeći:

ZAGREB

- u sva četiri razreda 24 škole
- u prvom, drugom i trećem 1 škola
- u prvom i drugom 5 škola
- samo u prvom 1 škola

REGIJE

- u sva četiri razreda 13 škola
- u prvom, drugom i trećem 3 škole
- u prvom i drugom 1 škola
- u trećem i četvrtom 1 škola
- u prvom i četvrtom 1 škola
- samo u drugom 1 škola

Ni Crkva, a niti Ministarstvo prosvjete nisu inzistirali da se vjeronauk uvede odmah i u sve razrede. Očito je, iz gornjih podataka da su škole u tome bile kreativne. Pokrivala su se područja za koja su postojali ljudi i adekvatna pomagala.²⁷

Prema odluci Ministarstva prosvjete Republike Hrvatske, vjeronauku kao izbornom predmetu stavljaju se na raspolaganje 2 sata tjedno.²⁸ Koliko su se škole okoristile ovim pravom?

ZAGREB

- s po jednim satom 19 škola
- * s po dva sata 12 škola

REGIJA

- s po jednim satom 19 škola
- s po dva sata 1 škola

Ukupno

- s po jednim satom tjedno 38 škola
- s po dva sata tjedno 14 škola

Budući da je afinitet i vjeroučenika i roditelja prema školskom vjeronauku bio različit, a prema njemu su se unutar svakog srednjoškolskog centra formirala i odjeljenja²⁹, zanimljivo je razmotriti od koliko se pojedina sastoji jedno vjeronaučno odjeljenje.

ZAGREB

- manje od 20 učenika 5 škola
- 20-35 učenika 23 škole
- više od 35 učenika 3 škole

REGIJA

- manje od 20 učenika 4 škole
- 20-35 učenika 15 škola
- više od 35 učenika 1 škola

Ukupno:

- manje od 20 učenika 9 škola
- 20-35 učenika 38 škola
- više od 35 učenika 4 škole

Kao i svaki drugi školski predmet, tako i vjeronauk ima nešto specifično što nije uvijek moguće "izvoditi" u prostoriji razrednog odjeljenja.³⁰ Kako se riješilo pitanje vjeronauka? Imaju prostoriju samo za vjeronauk:

ZAGREB

- da 11 škola
- ne 20 škola

REGIJA

- da 4 škole
- ne 16 škola

Ukupno:

- da 15 škola
- ne 36 škola

Jedan od najtežih i zasad skoro nerješivih problema s obzirom na vjeronauk³¹ jest njegov smještaj unutra satnice:

ZAGREB

- unutar redovne satnice 6 škola
- nulti ili sedmi sat 21 škola
- u suprotnoj smjeni 2 škole
- subotom 2 škole

REGIJA

- unutar redovne satnice 8 škola
- nulti ili sedmi sat 11 škola
- u suprotnoj smjeni -
- subotom 1

Ukupno:

- unutar redovne satnice 14 škola
- nulti ili sedmi sat 32 škole
- u suprotnoj smjeni 2 škole
- subotom 3 škole

29. Odjeljenja se formiraju ne samo od postojećeg razreda nego od više njih, pa čak i od različitih škola odnosno školskih centara. Pri tome treba paziti da su učenici s približno istom prethodnom vjerskom formacijom.
30. Škole koje su odredile poseban prostor za vjeronauk učinile su to zbog praktičnosti. Mnogo je lakše iz različitih odjeljenja, škola pa i centara okupiti ljude u za to "rezerviran" prostor.
31. U pitanju zacijelo nije nečija nedobronamjernost nego jednostavno problem koji je moguće adekvatno riješiti tek ako mu se načini alternativa, odnosno, kao što predlažu neki ravnatelji, učini se obvezatnim za sve, respektirajući konfesionalnost. Čak su i neki ordinariji smatrali da se vjeroučenike ne bi smjelo previše opterećivati brojem sati jer se i dalje nastavlja sa župnom katehezom, koja se u mnogim točkama dotiče školskog vjeronauka.
32. Neke indikacije s terena dale su naslutiti veoma širok dijapazon interesa s obzirom na vjeronauk, od onih koji su inzistirali da on bude obvezatan predmet bez obzira na svjetonazore pojedinih učenika pa do onih koji su ga smatrali novom mogućnošću ideološke manipulacije nakon dokinuća "marksizma".
33. Iz nekih su školskih centara stizale informacije da je naš školski sustav potpuno zapostavio odgojni aspekt pa se smatra da bi taj aspekt cjelovite formacije mogao i trebao biti povjeren novom školskom predmetu koji po svojoj unutarnjoj strukturi nosi veoma velik naboj moralno-etičkih komponenta neobično važnih za odgoj mladih naraštaja.
34. Mnogi su doveli u blisku vezu uvođenje vjeronauka u školu s pobjedom pluralizma na društvenoj sceni, što zapravo donekle i jest istina. Sve vjerske zajednice opiru se (a to kod nekih postoji kao slutnja) mogućnosti da se vjeronauk u školi smatra ustupkom, privilegijem, a još manje kupnjom vjerskih zajednica za političke probitke stranke na vlasti. Školski vjeronauk je uveden isključivo u svrhu cjelovita odgoja i obrazovanja mlade osobe.

MOTIVACIJA ISTRAŽIVANJA

Ciljevi ovog deskriptivnog istraživanja bili su sljedeći:

- 1) utvrditi trenutni položaj vjeronauka u srednjoj školi³²;
- 2) ustanoviti u kojoj mjeri i na koji način vjeronauk postaje relevantan srednjoškolski nastavni predmet³³;

35. Prve informacije su dale naslutiti da ne samo kod pojedinih ravnatelja, drugih nastavnika, nego i pojedinih ("priručnih") i vjeroučitelja nisu kristalno jasni sadržaji srednjoškolskog vjeronauka. Neki su ih poistovjećivali (i u samoj formi) s onim predratnim, dapače, s onim s početka ovog stoljeća, zbog čega ni prihvaćeni i odobreni program nije mogao imati inovatorsku perspektivu.
36. Napisi po dnevnom tisku te pismeni i usmeni upiti samih vjeroučitelja sve su više stavljali do znanja da anketa što ju je uputilo Ministarstvo prosvjete svim školskim centrima nije bila dobro protumačena pa zbog toga ni adekvatno shvaćena. Naime, brkali su se pojmovi *izbornog* i *fakultativnog* što će kod vjeroučenika stvoriti i stanoviti protest kad je u pitanju redovito pohađanje i ocjenjivanje predmeta.
37. Neki srednjoškolski centri vidjeli su u vjeronauku idealnu priliku za uozbiljivanje odnosa prema struci. To je slučaj nekih medicinskih škola odnosno škola koje su pripremale najrazličitije profile odgajatelja. Neki su se pak pobožali da bi vjeronauk mogao uči u konflikt sa strukom: policijske škole.
38. Prve informacije su dale naslutiti da se počelo odgovornost za vjerski odgoj prebacivati s jedne na drugu instituciju: s obitelji na župu, a sada sa župe na školu. U anketi se nije smjelo ispustiti ovo područje.
39. Pitanje naziva bilo je opširno raspravljano u vrijeme uvođenja samog vjeronauka. Ono nije bezazleno jer sa sobom povlači mnogo toga. Nešto zbog vremenskog tjesnaca, a nešto i zbog određene neinformiranosti, određeno je da se on ipak nazove vjeronaukom što je zacijelo kod mnogih ljudi izazvalo zbunjenost jer ga se poistovjetilo sa župnom katehezom koja se nazivala vjeronaukom, odnosno s vjeronaukom koji je bio održavan u školama prije II. svjetskog rata. Mislim da je još uvijek uputno raspravljati o nazivu, ali u uskoj vezi sa sadržajima. Naziv ne bi smio biti reklama nego izričaj dobro epistemološki strukturane znanosti.
40. Evidentno je koliko je na ispitanike utjecala donedavno važeća ideologija, koja je stalno vjeru i znanost dovodila u prisilni sukob ne osvrćući se na teološka tumačenja vjere i znanosti koja su zapravo različiti pristupi istoj stvarnosti.

3) ukazati na veze između nekih parametara promatranog fenomena nastave vjeronauka i novih demokratskih promjena, pogotovo promjena u samom sustavu obrazovanja.³⁴

U okviru ovih ciljeva formuliran je dakle anketni listić, koji smo nazvali "Listić za izjašnjavanje", kojim smo definirali četiri problema na koje bi ovo istraživanje trebalo dati odgovor:

1. problem sadržaja vjeronauka³⁵;
2. o vjeronauku kao izbornom predmetu³⁶;
3. o odnosu vjeronauka i struke³⁷;
4. uloga obitelji, proširene zajednice i škole u vjerskom obrazovanju.³⁸

Navedeni problemi naravno nisu jedini. Dobar dio odgovora na niz drugih pitanja dobiven je na samom seminaru, a dio u prethodnom intervjuiranju ravnatelja.

REZULTATI INTERPRETACIJE

U obradi rezultata koristili smo najjednostavnije statističke metode. Prikazujemo ih tako da interpretiramo svaki problem zasebno uspoređujući i tražeći korelaciju rezultata odgovora ravnatelja i vjeroučitelja.

Sadržaj vjeronauka

Polazište za anketna pitanja koja obuhvaćaju problematiku sadržaja vjeronauka bili su dakle intervjui s ravnateljima srednjih škola. Njih 27 najviše je pažnje i razmišljanja usmjerilo na problematiku sadržaja ovog predmeta. To je i razumljivo budući da se radi o novom nastavnom predmetu kojega će se sadržaji očito tijekom godina i dopunjavati.

U anketnom pitanju zanimalo nas je poimanje nastave vjeronauka. Na ponuđeno pitanje "Što bi po Vašem mišljenju u srednjoj školi trebao biti vjeronauk?" (uz mogućnost najviše dva odgovora), ravnatelji su se najčešće izjašnjavali da bi to trebala biti *religijska kultura*³⁹ ili *promišljanje odnosa vjere i znanosti*.⁴⁰ Za razliku od ravnatelja, vjeroučitelji smatraju da je vjero-

nauk u srednjoj školi *vjernička priprema*,⁴¹ a zatim *religijska kultura*. Tabela to izgleda ovako:

Tablica 1.

Što bi trebao biti sadržaj vjeronauka u srednjoj školi? (mišljenja ravnatelja i vjeroučitelja)

	Ravnatelji	Vjeroučitelji
1. Vjernička priprema	4,51%	48,48%
2. Religijska kultura	51,12%	24,24%
3. Mjesto susreta učenika i vjeroučitelja	3,75%	12,12%
4. Prilika za ekumenizam	6,01%	-
5. Promišljanje odnosa vjere i znanosti	34,58%	15,15%

Ovogodišnje uvođenje u srednje škole nastave vjeronauka kao izbornog predmeta nije bilo najbolje izvedeno. Razloge tome (i isprike) i ravnatelji i vjeroučitelji vide u ratnoj situaciji, nesnalaženju Zavoda za školstvo, nedostacima ankete što ju je među učenicima početkom školske godine provelo Ministarstvo prosvjete Republike Hrvatske (o tome žele li upisati vjeronauk kao izborni predmet), stanovitom "iznenađenju" što se ovaj predmet uvodi, te nizu drugih manje značajnih razloga.⁴² Bitno je svakako da se s uvođenjem novog nastavnog predmeta zna koji je sadržaj tog predmeta, odnosno kakav je njegov nastavni program.

Anketni podaci govore o tome da ovo ključno saznanje o programu vjeronauka ravnatelji nisu imali.⁴³ Naravno, vjeroučitelji su bili bolje upoznati s programom. Rezultati nas upućuju da se ista greška ne bi smjela ponoviti sljedeće školske godine. Odgovori na ovo pitanje tabelarno izgledaju ovako:

Tablica 2.

Odgovori na pitanje: "Koliko su ravnatelji i vjeroučitelji bili upoznati s odobrenim srednjoškolskim vjeronaučnim programom?"

	Ravnatelji	Vjeroučitelji
1. U cjelini	28,7%	62,1%
2. Malo	53,4%	37,9%
3. Nimalo	17,8%	

Odnos školskog vjeronauka i kateheze nužno zalazi i u problematiku sadržaja. Dakako, nastavni program mora biti različit, osobito bi se to moralo osjetiti u srednjoj školi. Zanimao nas je stoga stav ispitanika glede odgojno-obrazovne razine vjeronauka u školi u odnosu na župnu katehezu. Stavovi ravnatelja i vjeroučitelja pokazali su se identični. I jedni i drugi (67% ispitanika) smatraju da odgojno-obrazovna razina vjeronauka u srednjoj školi mora biti zahtjevnija od župne kateheze.

To naizgled jednostavno pitanje i odgovori ispitanika ipak upućuju na činjenicu da valja strogo brinuti o tome tko predaje vjeronauk u srednjoj školi.⁴⁴ Dobro je što su i ispitanici svjesni zahtjevnosti i potrebe za kvalitetnijim odnosom prema ovom predmetu u novoj okolini - školi.

Na pitanje "Što smatrate (u pedagoškom smislu) nedostatkom sadašnjeg trenutka nastave vjeronauka?" rangirani odgovori potvrdili su ranije postavljene hipoteze. Nedostatak udžbenika⁴⁵ i neiskustvo vjeroučitelja osnovni su problemi sadašnjeg trenutka nastave vjeronauka. Prvi problem riješit će se već početkom sjedeće školske godine novim udžbenicima, a program obrazovanja (naročito metodičko-pedagoškog) jedan je od zadataka kojemu valja pristupiti studijski uvođenjem u nastavu novih

41. Ovakav stav vjeroučitelja mogao bi uskoro postati zabrinjavajući. Naime, teško se probija ideja da je školski vjeronauk, u krajnjem slučaju, "pretkateheza", a nikako kateheza. Ukoliko se ovaj problem brzo ne razmotri, doći će do konflikta škole i vjerske zajednice. Škola će se smatrati instrumentaliziranom, produženom rukom vjerske zajednice. Treba uistinu raščistiti odnose školskog vjeronauka i kateheze. Oni imaju vrlo mnogo dodirnih točaka, ali se ne smiju poistovjećivati. Zacijelo su takve pojave već na vidiku. Mnoge župe su prestale katehizirati smatrajući to dupliranjem.

42. K tome treba pridodati, po sudu nekih ravnatelja odnosno vjeroučitelja, i bojkot nekih ravnatelja "iz starog sistema", zabludu roditelja da se radi o sakramentalnoj pripremi njihove djece, "koju su oni već davno obavili".

43. Pojedini ravnatelji, naime, u anketi zauzimaju stavove koje zacijelo ne bi zastupali da su ma i površno poznavali program.

44. Brzo uvođenje vjeronauka u školu pokazalo se ponegdje kao loše rješenje jednostavno zato jer su se posla prihvatili neadekvatno kvalificirani ljudi pa zbog toga vjeronauk nije pokazao ono što se od njega očekivalo. Možda je on i riješio neke privatne probleme (pitanje zaposlenja), ali se osvetio renomeu predmeta.

45. Bilo je i iluzorno očekivati da se preko noći napišu udžbenici odnosno priručnici. Za nedostatak udžbenika znala je i Crkva i država. Ipak mislim da zbog toga nije načinjena fatalna greška jer se vjeroučiteljima odnosno vjeroučenicima priskoćilo u pomoć "radnim materijalom" od kojeg će naredne školske godine biti načinjeni udžbenici.

46. Odgoj i obrazovanje budućih vjeroučitelja je problem za sebe. Njega ne mogu adekvatno riješiti ni postojeći teolozi-svećenici koji u svojoj formaciji nisu bili pripremani za rad u školi pa im zbog toga manjka formacija koja je specifična za ovo područje djelovanja, ni studenti koji su svršili katehetske institute i bili pripremani za župnu katehezu, ni vjeroučitelji koji su došli s državnih nastavničkih ustanova jer im nedostaju teološka znanja. Očito je da će se za buduće vjeroučitelje morati formirati specijalni studij koji će u potpunosti moći odgovoriti na zahtjeve školskog vjeronauka.
47. U nekoliko europskih zemalja (Španjolskoj, Italiji, Njemačkoj, Austriji) vjeronauk je obavezan, Francuska ga stavlja u izvanastavno područje, a neke zemlje za njega imaju alternativu čemu vjerojatno ide i naše usmjerenje.
48. Ovo u mnogočemu vjeroučitelja dovodi u nezavidan položaj. Njegovo radno mjesto je stalno u pitanju jer je vezano za broj vjeroučenika koji se svake godine slobodno opredjeljuju za vjeronauk. S druge pak strane, taj isti rizik može biti izvor kreativne energije: vjeroučitelj se mora stalno dokazivati kao vrstan pedagog i uvjereni vjernik što zacijelo koristi vjeronauku kao predmetu, vjeri kao životnom opredjeljenju i vjeroučenicima kao akterima kojima je predmet namijenjen. Pitanje pak njegova smještaja unutar satnice ostat će problem sve dotle dok mu se ne stvori alternativa, odnosno dok ne bi postao, što je želja nekih ravnatelja i vjeroučitelja, obavezan za sve.
49. Ovaj stav ravnatelja je razumljiv upravo zbog prije spomenutog problema: smještaja vjeronauka unutar satnice tamo gdje se relativno malo učenika javilo za vjeronauk pa ostatak postaje problematičan s obzirom na angažman. Razlog opredjeljivanja za fakultativnost može biti nadalje uvjetovan sviješću o prenatrženosti konfesionalnosti školskog vjeronauka pa bi kao takav bio bliži vjerskoj zajednici nego školi. Kad se pak uzme u obzir da školski vjeronauk jest konfesionalan ali u isto vrijeme i otvoren prema svim drugim konfesijama i drugim svjetonazorima, kada se kroz njega nudi mjesto i uloga vjere u stvaranju kulture i civilizacije, kad je njegova svrha da se sustavno brine za duhovni rast osobe ne stav-

vjeroučitelja i dopunom znanja putem seminara, radnih i nastavnih materijala te drugim oblicima.⁴⁶ Treći, najčešće navođeni, problem sadašnjeg trenutka nastave vjeronauka je problematika izbornosti ovog predmeta. To je ujedno i drugi od problema na koji anketa daje odgovore.

O vjeronauku kao izbornom predmetu

Opredjeljenje za vjeronauk kao izborni predmet jest opcija koja je pobijedila u našem razmišljanju o vjeronauku kao školskom predmetu. Da ima i drugih opcija u svijetu, počev od vjeronauka kao obvezatnog predmeta za sve pa do njegove apsolutne odsutnosti iz škole, bilo nam je svima jasno.⁴⁷ Naravno, uz izborni predmet niz je sasvim tehničkih problema usklađivanja satnice te svake godine nova neizvjesnost koliki će biti obuhvat pojedinoga izbornog predmeta,⁴⁸ a usto angažman nastavnika, organizacija satnice i sl.

Zanimali su nas odgovori upravo na takva pitanja. Na pitanje "Kakav bi tretman vjeronauk trebao imati sljedeće školske godine?" većina anketiranih (i ravnatelja i vjeroučitelja) smatra da bi vjeronauk trebao biti izborni predmet. Za izborni predmet se opredijelilo 41,8% ravnatelja i 87,5% vjeroučitelja. Za redovni predmet je 21,6% ravnatelja i 12,5% vjeroučitelja. Znatna postotak - 33,7% ravnatelja - smatra da vjeronauk može biti i fakultativni predmet,⁴⁹ a gotovo je zanemariv broj onih koji su za neki

drugi oblik rada (seminari, tribine i slično).⁵⁰ Vezana uz ovo pitanje je i procjena o tome kakav će odaziv učenika za taj izborni predmet biti sljedeće školske godine. Dok su vjeroučitelji gotovo sigurni da će odaziv biti približno isti (66,6%) ili čak bolji (22,2%), ravnatelji su odgovor na ovo pitanje vješto izbjegli. Naime, čak 40% ravnatelja na ovo pitanje nije odgovorilo.⁵¹ Naravno, nezahvalna je svaka prognoza, no upravo ravnatelji trebaju realno procijeniti da bi se dobro pripremili za narednu školsku godinu. Svi koji su odgovorili smatraju da će odaziv biti približno isti (48,9%) ili čak bolji (44,6%).

Tradicionalni pristup školi, opterećenost učenika tjednom satnicom i do 36 sati, automatizam po kojem je svaki izborni predmet, pa prema tome i vjeronauk, sporedan ili barem pomoćni predmet, neorganiziranost sadržaja za one koji ne polaze izborne predmete, paralelizmi s drugim predmetima i niz drugih usađenih predrasuda dovode i nastavu vjeronauka kao izbornog predmeta u kolotečinu "tehničkih problema" škole.⁵² Na pitanje "Koji su to najčešći problemi?" odgovori i jedne i druge skupine ispitanika (temeljeni očito na praktičnim problemima škole) gotovo su identični.

Većina ispitanika smatra da je gotovo nužno da se izborni predmet smjesti u nulti ili sedmi sat ili čak u suprotnu smjenu. S tim u vezi kao problem se javlja usklađivanje rasporeda te organizacija onih učenika koji imaju stanku dok su drugi na nastavi vjeronauka.⁵³ Naravno, takav raspored sati nemoguće je načiniti za učenike putnike koji se usprkos dobroj volji unaprijed moraju odreći izbornog predmeta. Kako to nije samo problem vjeronauka već i drugih izbornih predmeta, u cjelini ga valja rješavati novim oblicima organiziranja odgojno-obrazovnog rada. Svakako treba uvažavati iskustva i u drugim zemljama.

Vjeronauk i struka

Iako smo u procesu objedinjavanja razjedinjenih srednjoškolskih centara, "razbijenih" po pojedinim strukama, te ponovnog afirmiranja gimnazije, i dalje je ostalo niz škola sa specifičnim usmjerenjem.

Tražen je odgovor na pitanje da li bi program vjeronauka trebao dijelom biti prilagođen pojedinim strukama (srednjoškolskim usmjerenjima). Izgleda da je ta početna problemska nedoumica istinska dvojba i ispitanika. Naime, kod obje skupine, i ravnatelja i vjeroučitelja, podijeljen je stav prema tom problemu. 57,3% ravnatelja i 58,6% vjeroučitelja smatra da vjeronauk valja prilagoditi pojedinim strukama. No isto tako statistički važan postotak i ravnatelja (44,6%) i vjeroučitelja (41,3%) smatra da vjeronauk treba biti isti za sva usmjerenja i struke.⁵⁴

ljajući u pitanje njen materijalni vid, onda je izbornost minimum koji se može ponuditi ovom predmetu ako se želi odgajati cjelovita čovjeka.

50. Ovaj oblik vjerskog odgoja i obrazovanja zastupaju oni ravnatelji koji nisu uspjeli dobiti vlastitog vjeroučitelja pa bi se "nakratko zadovoljili i ovakvim rješenjem". Mislim da se ta dva modela ne bi trebala sučeljavati, a još manje isključivati. Tribine, seminari i susreti mogu se održavati i uz sustavno vjeronaukovanje.
51. Ne poznavajući vjeronaučni program, neki ravnatelji izvođe opravdanost odnosno neopravdanost novog predmeta iz vlastitih razmišljanja. Drugi, možda zbog vlastitog nemara, nisu ništa učinili da vjeronauk uđe u njihovu školu, nemaju ni osnove za proricanje ili pretpostavke. Kad se zna da tek 35% nazočnih zagrebačkih ravnatelja kaže da u njihovim školama postoji vjeronauk, a isto tvrdi 25% ravnatelja iz zagrebačke regije, onda je gornji statistički podatak sasvim razumljiv.
52. Ovakvi problemi se ne javljaju tamo gdje je vrlo velik postotak prijavljenih na vjeronauk, gdje nema puno putnika, gdje nastavnici jedan drugome maksimalno izlaze ususret, gdje škola i župa besprijekorno surađuju. Međutim, to se ne može i ne smije uzeti kao kriterij i zbog toga će trebati tražiti nove načine rješavanja "tehničkih pitanja" vezanih uz vjeronauk.
53. Razmišljanja ravnatelja kako riješiti ovaj problem idu u različitim smjerovima. Najviše je onih koji kažu da se to rješava adekvatnom alternativom, ali ima i onih koji smatraju da je vjeronauk preozbiljna stvar a da ne bi bio obvezatan predmet. Mislim da je posljednji stav dosta krut i ne ostavlja dovoljno prostora za demokraciju u vezi sa svjetonazorom. Kad naši vjeronaučnici ne bi bili konfesionalni nego neki natkonfesionalni predmeti, moglo bi se razgovarati o eventualnoj obvezatnosti.
54. Nisu samo ravnatelji i vjeroučitelji na svoj način podijeljeni u ovom pitanju. I vjeronaučni teoretičari imaju tu problema. Ima onih koji smatraju da vjeronauk mora biti jedinstven bez obzira na školsko usmjerenje, ali i oni misle da bi, kao i svi drugi školski predmeti, i vjero-

nauk morao na svoj način biti prilagođen određenoj struci kako bi bio maksimalno koristan onima koji se osposobljavaju za tu struku. O-sobno sam više naklonjen ovom posljednjem mišljenju, ali sam u isto vrijeme svjestan da se u kratkom vremenskom roku ne može udovoljiti ovom zahtjevu, što ne znači da se na njegovu buduću realizaciju već sada ne misli.

55. Ovako visok postotak zainteresiranosti za moralno-etičke vrijednosti zacijelo je znak dosadašnjeg nedostatka brige za njih, s jedne strane, a s druge, velike potrebe da se one ipak uključe u odgojno-obrazovni sustav. Prema ovom iskazu vjeronauk bi bio adekvatno područje gdje bi se te vrijednosti mogle ponovno njegovati.
56. Dosadašnja sociološka istraživanja na ovom području uvijek su išla za tim da pokažu što veći kvocijent nezainteresiranosti pučanstva za pitanja vjere, transcendencije, onozemnosti. Mnoga od njih su bila veoma tendenciozna, ishitrena prosuđivanja pojedinih manifestacija koje su bile pripisivane trendu opadanja interesa za vjerske vrednote. Vjerojatno je i tadašnja stvarnost, kao uostalom i ova današnja, pokazivala drukčiju tendenciju.
57. Vremena koja nisu omogućavala da vjernik govori o sebi i da interpretira svoj stav i svoje mišljenje o vjeri, nadamo se, stvar su prošlosti. Sama činjenica da se čovjeka ne žigoše zato što drukčije osjeća ili razmišlja učinila je i u području vjere istraživački "prevrat", koji u biti nije prevrat nego tek mogućnost objektivnog iskazivanja ljudskih svjetonazora.
58. Druga je stvar koliko to obitelj prihvaća. Mnoge od njih se žele otarasiti te odgovornosti te je prebacuju na vjersku zajednicu, odnosno - možda sada - na školu. Obitelj je bila i ostat će prvi i glavni faktor vjerskog odgoja. Zanimljivo je da je malo obitelji koje su protiv vjerskog odgoja i u isto vrijeme spremne da na tom području dadnu adekvatan obol. Začuduje i to da su nespemne da, nakon što ustanove svoju nedoraslost, bilo što učine kako bi se stanje promijenilo.
59. Sve te tri institucije, svaka za sebe i sve zajedno, nosioci su odgojnog procesa. Svako prebacivanje odgovornosti na drugoga znači u isto vrijeme neodgovornost i nekorektnost. Odgoj se mora odvijati i to maksimalno štiteći specifičnost svake od ovih odgoj-

Dodatno pitanje: "Može li vjeronauk kod određenih školskih usmjerenja (struka) biti dio osnova programa u elementima etičkog, moralnog i humanističkog?" donekle učvršćuje tezu da valja brinuti o specifičnostima pojedinih škola. I ako ne u programu, onda u samom izvođenju nastave, morala bi se osjetiti razlika. Potvrđuju to i odgovori na ovo pitanje. 79,7% ravnatelja i 77,7% vjeroučitelja potvrđuje da vjeronauk može biti dio osnova programa.⁵⁵

Uloge obitelji i škole u vjerskom odgoju

Uvođenjem vjeronauka u škole bitno se mijenjaju i mišljenja o obitelji, Crkvi, školi, vjeri, vjernicima i ateistima.⁵⁶ Uvođenje vjeronauka, uz svu pozornost poticatelja, ipak postaje "trend" koji mijenja ustaljena razmišljanja, a znatnim dijelom utječe i na promjenu stavova pojedinaca. Ortodoksni pristupi ateista i njihov stav prema Crkvi kao i stav Crkve prema ateistima polako se razvodnjavaju.⁵⁷ Crno-bijela polarizacija više nije tako uočljiva. Potvrđuju to i odgovori u anketi.

Zanimalo nas je kako danas ljudi rangiraju škole, Crkvu i obitelj po važnosti njihove uloge u vjerskom obrazovanju.

Ne iznenađuje da je najznačajnija uloga u vjerskom obrazovanju pripisana obitelji,⁵⁸ koja je apsolutno na prvom mjestu kod svih ispitanika jedne i druge skupine. Na drugom je mjestu Crkva, a na posljednjem škola.⁵⁹ Odgovori na ovo pitanje u nekom drugom, prijašnjem razdoblju sigurno bi bili drukčiji. Tada se, možda, nisu mogli niti postaviti u ovom i ovakvom obliku.

Nakon uvođenja vjeronauka u školu mnogi su učenici i njihovi roditelji bili u zabludi da je "eto sada Crkva prepustila svoju ulogu školi" u vjerskom obrazovanju mlada čovjeka.⁶⁰ Ispitanici, pak, gotovo sa stopostotnom sigurnošću tvrde da je Crkva i dalje zadržala svoju ulogu. Uбудuće bi svakako taj utemeljeni stav naših ravnatelja i vjeroučitelja i u školi i u Crkvi

valjalo objasniti onima koji su manje obaviješteni. A takvih je priličan broj, nakon dugog razdoblja isključenosti Crkve iz javnog života i života pojedinaca koji ne razlikuju što je vjeronauk u školi a što u Crkvi.⁶¹

U svim postsocijalističkim zemljama javlja se i problem odnosa prema ateistima. Na pitanje "Da li je po Vašem mišljenju poželjno da učenici ateisti pohađaju nastavu vjeronauka?" odgovorilo je potvrdno 84,7% ravnatelja i 89,2% vjeroučitelji. Mali postotak ispitanih (15,3% ravnatelja i 10,7% vjeroučitelja) smatra da nije poželjno da učenici ateisti pohađaju nastavu vjeronauka.⁶² Radi se ipak o izbornom predmetu i pravu svakoga da se opredijeli.

Razumljivo, dvojbe o tome da bi nastavu vjeronauka mogli obavljati vjeroučitelji ateisti otklonili su svi ispitanici vjeroučitelji (svi su protiv ideje da ateist može biti vjeroučitelj!),⁶³ a samo nekolicina ravnatelja (7,8%) dopustila bi mogućnost ateistima da predaju taj predmet.

Na kraju ankete ispitanicima je dana mogućnost da upute svoje poruke i prijedloge. Iskoristilo ju je više od 50% ispitanika. Zanimljivost poruka je i u tome što su pojedinci napisali samo *Hvala* ili *Bravo*, očito oduševljeni mogućnošću da izbližega upoznaju vjeronaučnu problematiku i steknu sigurnost da se ne radi o nečem anakroničnom niti o novome ideološkom nadomjestku, nego o povratku cjelovitu čovjeku u njegovu materijalnom i duhovnom smislu. Neki su se, pak, osvrnuli na probleme vjeroučitelja, preopterećenost satnice, sadržaj vjeronauka i drugo. Navodimo najznačajnije poruke:

- Svakako raditi oko toga da vjeronauk ima alternativu (etika, povijest religija ili slično)⁶⁴ kako bi se riješilo pitanje njegova smještaja unutar satnice i angažiranje učenika koji nisu izabrali vjeronauk.

- Potrebno je ustrajati da se steknu uvjeti da vjeronauk bude obavezan predmet.⁶⁵

- Potrebno je češće organizirati stručne susrete za vjeroučitelje.⁶⁶

nih ustanova.

60. Ova zabluda ima i svoje praktično uporište. Mnoge su naime župe prestale katehizirati smatrajući da se to na identičan način može obaviti i u školskim prostorima.
61. Nije to samo pitanje vjeroučenika ili ljudi sa strane. Ta je konfuzija česta i u glavama onih kod kojih se to ne bi moglo niti smjelo očekivati. Premalo ljudi poznaju zapadnoeuropsku praksu koja je na vlastitoj koži došla do iskustva da škola ne može biti nadomjestak župne zajednice nego tek nadopuna na njoj svojstven način.
62. I na ovaj način je ateizam, kao donedavno službena ideologija, naišao na kritiku, ne možda zbog prava na slobodnu opciju koliko zbog posljedica za cijelu zajednicu koje su proizišle iz službene opcije. Ovdje se radi o mogućnosti odnosno pravu prisustva, a ni o kakvoj prisili.
63. Ovaj problem se povlači od prvih rasprava vezanih uz mogućnost ulaženja vjeronauka u škole. Mnogi su na vjeronauk gledali kao neku "neutralnu struku" (poput fizike, matematike i sličnih znanosti), gdje je dostatno poznavati mehanizme struke pa da se odmah ima i pravo da se njome bavi. Drugi su, pak, zbog hiperprodukcije određenog (marksističkog) kadra tražili zaposlenja za "svoje" ljude garantirajući određenu korektnost. I jedno i drugo su i ravnatelji i vjeroučitelji uočili kao neadekvatno i neodgovorno. Vjeronauk nije samo struka nego i uvjerenje.
64. Zapravo se odmah od početka razmišljanja o uvođenju vjeronauka u školu mislilo na alternativu. Teoretičari se nisu još uvijek složili oko toga što bi to trebalo biti i tko bi to trebao predavati. Svakako bi moralo biti nešto što na svoj način promiče etičku, odnosno moralnu komponentu ljudskog bića.
65. Zanimljiva je argumentacija onih koji su zastupali ovo mišljenje. Pozivali su se na neka istraživanja prema kojima je veoma visok postotak (preko 90%) ljudi na našem terenu koji su se izjasnili kao vjernici. Oko 76% ih se, prema tim statistikama, izjasnilo kao pripadnici rimokatoličke konfesije.
66. Potreba proistječe iz konstatacije da mnogi ravnatelji nisu bili dostatno informirani o vjeronaučnom programu, a pogotovo to nisu bili drugi nastavnici.

67. Ovo je očito konstatacija nekog vjeroučitelja, najvjerojatnije svećenika-župnika, koji ukazuje na potrebu cjelovita i sinhronizirana odgoja, premda možda dade naslutiti da nije dovoljno ostvarena autonomija jedne i druge odgojne institucije (škole i Crkve).
68. Na susretu se razvila duga i dosta žustra diskusija oko ocjenjivanja. Ipak se došlo do konsenzusa da vjeronauk treba ocjenjivati, jer to uostalom pretpostavlja i izbornost predmeta, ali da se ocjena mora davati s obzirom na tri vida: znati, znati biti i znati činiti.
69. Mnogi vjeroučitelji-župnici zastupali su mišljenje da je nemoguće usuglasiti župnički i nastavnički poziv jer to obveze ne dopuštaju. Po svemu sudeći, ubuduće će se sve više profilirati vjeroučiteljski poziv kao sasvim zaseban poziv.
70. Uistinu, prema svjedočanstvu nekih vjeroučitelja, ima odjeljenja gdje je preko polovice učenika bez ikakve vjerske informacije i formacije. Uočeno je da su ovi učenici veoma zainteresirani, ali bez osnova vjerničkog razmišljanja i ponašanja, što onemogućava sustavnu obradu programa.
71. I ovaj je iskaz bio često ponavljan za vrijeme diskusije. I ravnatelji i vjeroučitelji su se žalili na pretrpanost satnice koja će stvarno morati biti revidirana ako se želi da se vjeroučenicima ostavi mogućnost izbora.
72. Tvrdnja daje naslutiti da već postoje negativna iskustva s nekim vjeroučiteljima s obzirom na njihovu spremu pa i na njihovo ljudsko odnosno vjersko ponašanje.
- Djecu (srednjoškolce) treba svakako na neki način vezati uz župnu zajednicu. Tako bi se uz vjeronauk u školi, pohađanje mise i zajedničke susrete stvorio kontinuitet u vjerskom životu - izražavanju i druženju mladih ljudi.⁶⁷
  - Vjeronauk valja ocjenjivati uvjetno (ukoliko učenik želi).⁶⁸
  - Vjeroučitelji, ukoliko su i upravitelji župa, teško mogu korektno obavljati sve obveze.⁶⁹
  - Osnovni problem sadašnjeg trenutka nastave vjeronauka sastoji se u tome što je većina srednjoškolaca u vjerskom pogledu odgojno zapuštena i što im nedostaje vjerničko iskustvo.⁷⁰
  - Potrebo je u cjelini uskladiti fond sati sa zakonskom obvezom od 30 sati nastave tjedno i u to uklopiti vjeronauk.⁷¹
  - Strogo valja brinuti o tome kakav vjeroučitelj predaje vjeronauk.⁷²
- Premda nedovoljno reprezentativno, ovo će istraživanje ipak otvoriti nove vidike i naznačiti nove puteve budućeg razmišljanja i istraživanja srednjoškolske vjeronaučne prakse. To je područje koje zacijelo vapije za ovom vrstom pristupa ako se želi imati kakav-takav uvid u efikasnost programa, njegovu prilagođenost vjeroučenicima te stimulativnost za druge nastavne programe što su si njegovi kreatori poželjeli i postavili kao cilj, a sve s ciljem da se razvije kreativnost i potaknu inovacije na području odgoja i obrazovanja u nas. S ovom vrstom posla se ne bi smjelo dugo čekati, a još manje oklijevati. Bolje je imati bilo kakvu informaciju nego stvarati zaključke isključivo na zabludama i pretpostavkama.